

ЈУГОСЛОВЕНСКО ЈАВНО МЊЕЊЕ И ЕТИОПСКА КРИЗА 1935 — 1936. ГОДИНЕ*

Да би се боље схватило политичко стање у Краљевини Југославији током 1929. и наредних година, потребно је у најкраћим цртама указати на неке основне карактеристике њене унутрашње и спољне политике. У историјској науци је познато да су неке југословенске покрајине, осим Црне Горе и Србије као самосталних држава, које су учествовале у првом свјетском рату на страни држава побједница, током више вјекова биле разједињене и под туђинском влашћу. Историјска прекретница у њиховом развоју било је уједињење и стварање заједничке државе — Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године, како се од тада па до 1929. године она називала. Без обзира на нека неријешена унутрашња питања, као национално, стварање југословенске државе био је највећи догађај у историји њених народа.

Још у току првог свјетског рата борби југословенских народа за ослобођење и уједињење, у првом реду Србији и Црној Гори као својим ратним савезницима, дале су подршку и велике европске државе Француска и Енглеска. Традиција пријатељства југословенских народа са овим државама настављена је и после рата.

Током прве двије године њеног постојања (1918 — 1920), у младој југословенској држави формирано је више политичких партија, међу којима и Комунистичка партија Југославије. Она је била трећа партија у држави по броју добијених гласова на парламентарним изборима (крајем 1920. године) за Уставотворну скупштину која је донијела први устав југословенске државе (1921). Крајем 1920. у Југославији је забрањен рад Комунистичке партије, Савеза комунистичке омладине Југославије и револуционарних синдиката. Од тада па до априлског рата 1941. године, када је Југославија

* Реферат прочитан на међународном научном скупу у Паризу 14. децембра 1984.

нападнута од фашистичко-нацистичких земаља и њихових савезника, Комунистичка партија је илегално радила.

По Уставу из 1921, до 1929. године југословенска држава је била парламентарна, уставна и насљедна монархија. У периоду 1918 — 1929. у Југославији је било више грађанских партија. Оне су издавале своје листове.

Шестог јануара 1929. године у Југославији је уведена диктатура краља Александра. Тада је укинут устав, распуштена Народна скупштина и забрањен рад свих политичких партија, као и издажење њихових листова.

Током прве три године диктатура краља Александра није постигла жељени циљ. Првенствено под утицајем Француске и унутрашњег стања, у земљи је дошло до попуштања, али не и укидања диктатуре. Донесен је октроисани устав (септембра 1931), којим је отворена диктатура претворена у уставну. Раније политичке партије нијесу добиле дозволу за рад, нити за обнављање својих листова. Септембарски устав није предвиђао ни парламентаризам. На изборима 1931. године, на којима је требало изабрати Народно представништво, није дозвољено иступање опозиционих снага.

При доношењу Септембарског устава диктатура је уочила потребу стварања државне странке која би јој осигурала политичку основу. Тако је дошло до стварања режимске политичке партије под именом Југословенска радикална сељачка демократија, као претече Југословенске националне странке и Југословенске радикалне заједнице.

У односу на прве три године диктатуре, политичко стање се знатно поправило крајем 1932. Са попуштањем диктатуре и ограниченим обнављањем политичког живота дошло је до активизације и опозиционих грађанских странака у дозвољеним оквирима. Дошло је и до политичке активизације илегалне Комунистичке партије Југославије. Такво политичко стање у Краљевини углавном је остало све до окупације априла 1941. године.

Што се тиче спољне политике земље, она се последије убиства краља Александра у Марсељу 1934. године постепено удаљавала од својих дотадашњих главних савезника и ослонаца Француске и Енглеске, приближавајући се све више блоку фашистичко-нацистичких земаља и њихових савезника, па је и *de facto* и *de jure* приступила њиховом пакту (25. марта 1941), који су само два дана након потписивања (27. марта) срушиле патриотске и демократске снаге уз пуну подршку Комунистичке партије, и тиме скинуле љагу коју је Југославији нанијела профашистичко-нацистичка влада Цветковић — Мачек. Историја се поновила. И у другом свјетском рату Југославија се нашла са ранијим савезницима — Француском, Енглеском, Совјетским Савезом и Сједињеним Америчким Државама. Наиме, након окупације и подјеле Југославије између фашистичко-нацистичких земаља и њихових савезника Комунистичка партија је организовала и покренула ослободилачку борбу јула

1941. године. Тиме је Југославија постала савезник антихитлеровске коалиције у другом свјетском рату.¹

Краљ Александар је убијен у Марсељу 9. октобра 1934. године, док се налазио у службеној посјети Француској. Пао је као жртва југословенских терористичких организација (вемероваца и усташа), подстакнутих из Италије, Мађарске и Њемачке. Према његовом тестаменту, малољетном његовом сину Петру II постављено је намјесништво, у коме су се налазили кнез Павле (краљев брат од стрица) и још два члана. Власт је у суштини припадала кнезу Павлу Карађорђевићу, коју је он задржао све до мартовског преврата 1941. године, када је државним ударом срушена пронацистичко-фашистичка влада Цветковић — Мачек, формирана нова влада на челу са генералом Симовићем и проглашено пунољетство краља Петра II.

Због приближавања Француске Италији, последице убиства краља Александра, дошло је до постепеног заокрета у југословенској спољној политици. Југославија се све више удаљавала од Француске и Енглеске, приближавајући се нацистичко-фашистичким земљама Њемачкој и Италији. Према подацима присутних, посљедње краљеве ријечи у Марсељу биле су: „Чувајте ми Југославију и пријатељство са Француском” Оне су, међутим, постепено заборављене, нарочито „и пријатељство са Француском”

Промјена на челу државе није довела до напуштања отворене диктатуре. Влада Богољуба Јевтића изјаснила се у Народној скупштини јануара 1935. године за поштовање Септембарског устава, јединствену југословенску нацију и јединствену Југославију. Но, и поред задржавања шестојануарских институција диктатуре, опозициони покрет у Југославији је био у сталном порасту. Због тога је режим морао да напусти отворену диктатуру. Јуна 1935. за предсједника владе дошао је др Милан М. Стојадиновић, који је задржао и ресор министра иностраних послова.

Током 1935. и 1936. године опозициони покрет у Југославији је доживио свој успон. То је период када и Комунистичка партија Југославије све отвореније иступа у народу, у сарадњи са свим демократским групацијама у земљи, на платформи Народног фронта у борби за демократизацију земље, националну равноправност Срба, Хрвата, Словенаца, Црногораца и Македонаца), националну независност и борбу против фашистичко-нацистичке опасности по мир у свијету. Насупрот спољној политици владе, опозициони покрет је у том периоду, на челу са Комунистичком партијом, раз-

¹ И. Божић, С. Ђирковић, М. Екмецић, В. Дедијер, *Историја Југославије*, Београд 1972; Сергије Димитријевић, *Привредни развитак Југославије од 1918 — 1941*, Београд 1962; Тодор Стојков, *Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929 — 1935*, Београд 1969; Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918 — 1978*, Београд 1981; *Преглед Историје Савеза комуниста Југославије*, Београд 1963; Фердо Чулиновић, *Југославија између два рата*, књига I—II, Загреб 1961; *Из историје Југославије 1918—1945*, Зборник предавања, Београд 1958.

вио онажну антифашистичку активност у земљи. На политичку позорницу је све отвореније и масовније иступао револуционарни студентски покрет. Он је, путем свјетских омладинских конференција и конгреса, био у тијесној вези са међународним антифашистичким омладинским покретом. Тако се развијао јак мировни и антифашистички покрет, који ће усталасати југословенско јавно мњење у вријеме италијанско-етиопског рата.

Прије избијања италијанско-етиопског рата дописник југословенског часописа „Нова Европа“ обавјештавао је читаоце о тешкој политичкој ситуацији у свијету и упозоравао на њену сложеност. Он је писао: „Свет је у пламену“, „Свет гори“, „Ко може да се сложи с њиме у томе да Мусолини остаје у суштини уверени пацифиста!“, „Ко може, коначно, да замисли Стаљина у слици какву нам дочарава пред очи семитско одржавање Лудвига?“ Исти дописник је пренио ријечи француског филозофа Рожјеа, изговорене тих дана у Женеви, о духовној разједињености ондашње Европе: „Замислите Европу у тринаестом веку“ — казао је Рожје — она је била у знаку једне идеје, једне школе и једне филозофије, а данашњи ђак, који би могао себи да приушти тај луксуз да пропутује неколико европских универзитета, чуо би: у Москви, на болшевичком универзитету, да је историјски материјализам једна истина која може да послужи путоказом сметеном свету; на фашистичком универзитету у Перуђи, да је фашистичка диктатура једина у стању да реши садањи проблем кризе и, коначно, на каквом немачком националсоцијалистичком универзитету, да су једино спасавајуће за свет хитлеровске доктрине о мисији германске расе”.²

Износећи духовни поремећај у ондашњој Европи од пангерманског витализма, преко италијанског динамизма, до историјског материјализма, поред демократског обожавања слободе, умирао је у Европи један застарјели универзитет и једна закашњела школа са неотпорним менталитетом. Овако су обавјештавани читаоци „Нове Европе“ о духовној, а тиме и политичкој разједињености ондашње Европе.

Друга половина 1934. године била је веома богата међународним догађајима. Као што је у историографији познато, до тада је у Европи доминирала мирољубљива политика великих држава Француске и Енглеске, побједница у првом свјетском рату. Од тада је настао један велики и отворени заокрет у међудржавним односима у Европи. Тада је дошло до наглих заокрета и унутар појединих држава. Због заоштравања међународних односа те године је Друштво народа улагало напоре да очува хладнокрвност својих чланова, па и сам мир у свијету.

Париска иницијатива о склапању Источног пакта у који би требало да буду укључене и државе Римског споразума (Италија, Аустрија, Мађарска) узнемиравала је Пољску и Њемачку, Пољско-

² Нова Европа, књига XXVIII, бр. 10, 26. октобар 1935, стр. 315.

-њемачки пакт о ненападању за десет година (26. I 1934) узнемирио је пограничне државе, као и мале и велике земље у Европи. Немири и побуна у Аустрији и убиство њеног канцелара довело је тренутно до заоштравања односа између Италије и Њемачке. Убиство краља Александра и Луја Бартуа у Марсељу имаће далекосежне посљедице по међународне односе у Европи, посебно у спољној политици Југославије. Замало тада није дошло до распада Балканског савеза. У ствари, тај распад је привремено одложен у Друштву народа, у Женеви, због удјела Мађарске у марсељском антенату. Исто тако привремено је ублажена несигурност и неизвјестност, посебно малих држава, у Европи. Француски напори да се нађе основ за нормализовање односа са Италијом само су привремено дјеловали. ублажавајуће на француско-италијанске и југословенско-италијанске односе. Појавиле су се нове тешкоће због плебисцита у Сарској области. Напорима да се питање поморског разоружања ријеши супроставио се Јапан, са захтјевом да се његово поморско наоружање изједначи са наоружањем Енглеске и Сједињених Америчких Држава. Током 1934. године почела је и политичка криза у Африци, која ће довести до рата између Италије и Етиопије (Абисиније) и након кога је Етиопија окупирана. Након завршетка рата у Африци дошло је до грађанског рата у Шпанији, у који су се умијешале фашистичко-нацистичке државе, као и свјетска демократска јавност, која је ступила у заштиту легалних права Републиканске Шпаније.

За 1934. годину могло би се рећи да представља почетак отворене свјетске политичке кризе која ће довести до другог свјетског рата. Свијет је био пред новом катастрофом, која ће га стати на милионе људских жртава. Такву опасност, на жалост, није уочавала дипломатија великих европских држава.³

³ *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, par J. B. Duroselle, sixième édition, révisée et prolongée jusqu'en 1973, Dallazo Paris 1974; *Peuples et civilisations XX, La Faillite de la paix (1918—1939)*, par Maurice Baumont, De Rethondes a Stresa (1918—1935), Presse Universitaires de France, Paris 1967; Henri Azeau, *Le pacte franco — soviétique*, Presse de la Cité, Paris 1969; Paul Reynaud, *La France à Sauvé L'Europe*, I, Flammarion, Paris 1947; Robert David, *La troisième République*, Soixante ans de politique et d'histoire (de 1871 à nos jours), Librairie Plon, Paris 1934; Hugh Thomas, *La guerre d'Espagne*, Robert Laffont, Paris 1971; Jacques Duclos, *Mémoires 1935—1939*, Aaux jours ensoleillés du Front populaire, Fayard, Paris 1969; Jacob V. Hoptner, *Yugoslavia in crisis 1934—1941*, »Columbia University Press, New York and London 1962 (Преведено на српскохрватски језик — превео Ото Ливац, предговор Богдан Кризман, „Отокар Кершовани”, Ријека 1972); Милан М. Стојадиновић, *Ни рат ни пакт, Југославија између два рата*, Буенос Аирес 1963; Андреј Митровић, *Време нетрпељивих. Политичка историја великих држава Европе 1919 — 1939*, Српска књижевна задруга, Београд 1974; Богдан Кризман, *Вањска политика југословенске државе 1918 — 1941*. Дипломатско-историјски преглед, Школска књига, Загреб 1975; Жижко Аврамовски, *Балканске земље и велике силе 1935 — 1937*, Институт друштвених наука, Београд 1968; Тодор Стојков, *Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929 — 1935*, Институт друштвених наука, Београд 1969; Потемкин, *Историја дипломатије*, Том III, Загреб 1951; *Историја дипломатије*, из-

Разматрајући политичке догађаје у свијету 1934. године, анонимни дописник часописа „Српски књижевни гласник“ овако је обавијестио своје читаоце:

„За 1934. неће нико зажалити. Никада ни у једној години од 1914. није се као у 1934. догодило толико догађаја од тешких последица. У фебруару су били они покољи социјалдемократа у Аустрији. Канцелар Долфус је после неколико месеци платио главом. Шпанија је у бунама. У Немачкој крваво вечерње вођа, нападних батаљона. У Совјетској Русији разрачунавање владајућих с опозицијом. У Румунији убиство шефа либералне странке Дуке. У Пољској убиство министра полиције. Најзад Марсељски атентат. Па ипак сви ови догађаји нису пореметили међународни поредак створен после 1918. Или је он јачи него што се обично мисли или су ударци били слабији него што су изгледали. Улазом Русије у Савет Лиге народа у 1934, решење југословенско-мађарског спора и одржање реда у Сарској области уочи плебисцита, појачали су положај Лиге народа, и са њом и садањи међународни систем у Европи. Много је изгледа остало да се он после Сарске области појача и да Лига народа види поново Јапан, Немачку и Бразилију у своме кругу, можда чак и Северну Америку. Ова 1934, с оволиким жалосним догађајима, показала је један нарочити напредак. Талас самовлашћа, који је заплуснуо чак и Велику Британију, ослабио је у силини. Не би се могло рећи да су диктатуре у Европи појачале своје положаје. Изборни успех Рузвелтов у Северној Америци охрабрио је уверене демократе да западна демократија није пропала, да јој треба само реформа“.⁴

Било би нереално очекивати да је овај непознати дописник тада могао дати бољу процјену ондашње ситуације у Европи. Напротив, он је (потписивао се „Иностранци“) био веома обавијештен и добар познавалац међународних односа у онашњем свијету, а посебно у Европи.

На почетку 1935. године исти дописник је био оптимиста у погледу даљег развоја међународних односа. То је и нормално, јер ни водећи политичари западноевропских демократских великих држава нијесу тада могли предвидјети исход свега онога што се у Европи десило 1933. и 1934. године.

Југословенски читаоци су оптимистички обавјештавани да 1935. „почиње са много нових изгледа на боље односе међу активним државама Европе“ него што је то било у претходној години. У то их је увјеравао одлазак француског министра иностраних послова Пјера Лавала у Рим ради „сређивања односа између два система континенталне политике“ које су водиле демократска француска и фашистичка Италија. Демократска јавност је очекивала да ће Ла-

дание второе, поредакцијѣ А. А. Громико, И. Н. Земскога, В. А. Зорина, В. С. Семенова, С. Д. Сказкина В. М. Хвосмова, Издательство политической литературы, Том III, Москва 1965.

⁴ Српски књижевни гласник, књига 44, нова серија, Београд бр. 2, јануар 1935, страна 160—161.

вал и Мусолини наћи нове основе за једну европску политику којом би били задовољени ужи интереси њихових земаља, као и интереси њихових савезника и уопште интереси мира.

Југословенска јавност је обавјештавана и о поремећају односа између држава Дунавског басена. Иако су они били регулисани уговорима о миру, јавност је упозоравана на ревизионистичке тежње Мађарске и на тежње Хитлерове Њемачке да присаједини Аустрију. Послије убиства Долфуса и Француска и Италија „су се сложиле да би аншлус донео поремећај у политичкоме положају Европе и у исто време постао опасност за Италију и Француску”.⁵ Према истим подацима, оне су се сложиле да независност Аустрије треба одржати. Дописник је констатовао да независност Аустрије „политичка и привредна јесте свечаним изјавама и документима утврђена, али она није ничим стварним и зајамчена”.

Веома су интересантна и разматрања дописника „Српског књижевног гласника” о односима држава Мале антанте (Грчка, Румунија, Турска, Југославија) и Римског савеза (Италија, Аустрија, Мађарска). Након констатације да су та два блока до тада стајала као супарници у Средњој Европи, он каже да сада „они могу бити најбоље јемство за чување Аустрије”. Он је очекивао да ће Француска привољети Мусолинијеву Италију да оба блока конструктивном политиком и заједничком сарадњом „створе и реалне гаранције” за очување независности Аустрије и обуздају рефаншизам Мађарске. Али и ово су само била очекивања и жеље дописника „Српског књижевног гласника”, јер су токови дипломатија фашистичко-нацистичких земаља Италије и Њемачке и западноевропских демократских држава Француске и Енглеске пошли другим путем. А Совјетски Савез је тек започињао да хвата шире коријене у међународној дипломатији.

У историографији је познато да је Мусолини имао у плану стварање италијанског источноафричког колонијалног царства. Да би остварио тај план, још током 1934. године Италија је почела прикупљати војску и ратни материјал у Еритереји и Сомалији, одакле ће касније напасти Етиопија. Током друге половине 1934. Италија је изазвала низ сукоба на етиопским границама. Етиопска влада је улагала протесте. Ријешена да по сваку цијену заузме Етиопију, Италија је наставила са провокацијама и упућивањем све већих војних снага. Суочена са опасношћу, Етиопија је у јануару 1935. године поднијела молбу Друштву народа, тражећи његову заштиту. Но, Друштво народа није предузело никакве мјере против Италије. Користећи све бржи успон нацистичке Њемачке и њене све изразитије територијалне претензије у Европи, затим пасивност и попустљивост великих западних држава, као и чињеницу да је Етиопија била неразвијена и технички неприпремљена за савремено ратовање, Италија је отпочлеа напад 3. октобра 1935. године. Рат је трајао до средине маја 1936. године, када је Етиопија окупирана.

⁵ Исто, стр. 161.

Иако је етиопска војска на челу са царем Хаилем Селасијем била веома слабо наоружана у односу на модерно опремљену италијанску војску, пружила је жилави отпор агресору. Храбра одбрана етиопског народа задивила је читав мирољубиви свијет, који му је пружао само моралну, а не и материјалну подршку.

Под притиском свјетског јавног мњења, четвртог дана након италијанског напада на Етиопију (7. X 1935) Друштво народа је донијело одлуку о економским санкцијама против Италије. Оне су се углавном састојале у забрани извоза оружја, извјесних стратегијских сировина и ратног материјала у Италију. Те и друге санкције нијесу биле ефикасне, и нијесу битније утицале на ратиште, јер је пропуштено да се за италијанске бродове затвори Суецски канал којим су се снабдијевале и попуњавале италијанске трупе.⁶

У југословенској историографији је познато да је став Француске и Енглеске према италијанској агресији на Етиопију био несагласан и неодлучан. Исто тако оне нијесу биле спремне да Југославији пруже ефикасну војну помоћ у случају њеног рата с Италијом, као ни да повећањем увоза из Југославије надокнаде штету насталу због губитка италијанског тржишта. Све је то утицало, као и лично опредјељење премијера Стојадиновића, да југословенска влада поведе политику све одлучнијег зближавања са Њемачком. И Француска и југословенска влада, изгледа, биле су сагласне да је за њих најбоља солудија да се Италији да довољно концесија у Етиопији како би се ослободиле њеног притиска на границама. Оваква процјена развоја њихових односа са Италијом није била реална, јер је потцјењивала Мусолинијеву освајачку политику. Дискусије о војним санкцијама против Италије, дакле, нијесу биле подстакнуте искреном жељом да се помогне етиопском народу у борби против Мусолинијеве агресије. Зато је Друштво народа морало признати свој пораз средином јула 1936. године, када је укинуло економске санкције против Италије.

Када је ријеч о ставу југословенског јавног мњења према етиопској кризи у периоду 1935 — 1936. године мора се имати у виду чињеница да тада у Краљевини није био дозвољен рад политичких партија. Постојала је само режимска (владина) политичка партија и неколико опозиционих политичких групација које су сачињавале Удружену опозицију. Као што смо већ казали, Комунистичка партија је била илегална.

У периоду 1935 — 1936. у Југославији је излазило више листова и часописа. Навешћемо само неке најкарактеристичније, легалне: Политика, Правда, Самоуправа, Балкан, Време (Београд), Хрватска стража, Обзор, Хрватски дневник, Народни лист (Загреб), Зета (Подгорица), Слободна мисао (Никшић), Глас Боке (Котор),

⁶ Војна енциклопедија, Друго издање, Том 3, Београд 1972, стр. 714—715. Живко Аврамовски, Питање учешћа Југославије у војним санкцијама против Италије за време италијанске агресије на Етиопију (1935 — 1936), Југословенски историјски часопис 1964/1, стр. 13—36.

Словенец (Љубљана), Југословенски лист, Правда, (Сарајево), Јадрански дневник, Југословенска ријеч (Сплит) и други.

Када је ријеч о југословенском јавном мњењу и његовом односу према етиопској кризи могло би се извршити његово глобално груписање у четири категорије. Прву би категорију чинили припадници владине политике и њених листова, другу разне опозиционе групације и њихови листови, трећу сепаратистичко-профашистичке групације, а четврту Комунистичка партија југославије и њој блиске политичке групације.

Владина штампа је сасвим мало посвјећивала пажњу италијанској агресији на Етиопију. Тако, на примјер, сарајевска „Правда“ уопште није писала о етиопској кризи. Владине странке нијесу организовале никакво јавно иступање путем зборова и демонстрација у вези са збивањима на етиопском ратишту. Тога става су се држале од почетка кризе па до окупације Етиопије.

Опозициона демократска штампа, у границама својих могућности, извјештавала је читаоце о збивањима на италијанско-етиопском ратишту, стању у Етиопији и Италији, активности Друштва народа, као и о писању западноевропске штампе о тим догађајима. „Политика“ је редовно доносила вијести, па и коментаре о догађајима везаним за етиопско-италијански рат. Лист је са симпатијама обавјештавао своје читаоце о борби голоруког етиопског народа против модерно опремљене италијанске војске. Сарајевски дневник „Југословенски лист“ из броја у број, и то на насловним странама, доносио је написе о рату у Етиопији. Од почетка рата па до средине марта 1936. године писао је о појединим питањима, као: Талијани изгубили пола заузетог земљишта, Талијани из аероплана разорили шведску болницу, Офанзива Абисинаца, Енглеска на прекретници, Припреме за рат у Средоземном мору, Војничка криза Италије пред вратима, Заједничке војничке мјере Енглеске и Француске, Рузвелт против фашистичких режима, Папа вјерује у скором мир, Белгија посредује за мир, Италија и француско-енглески споразум, Мусолини неће напасти Енглеску, Јунаштво абисинских жена, Изјава цара Селасија о успјесима његове војске, Позив абисинским женама, Тежак војнички положај Абисиније, Мусолини опет пријети европским ратом, Француска напустила заштитивање Италије, Мусолини за рат без компромиса, Нова помирљивост према Италији, Почину трагични часови афричког рата, Поражена посљедња абисинска војска, Абисински цар за частан мир, Евакуација царске палате у Адис Абеби и друго. Под овим и другим насловима лист је из броја у број писао о збивањима на ратишту. Преносио је и етиопске и италијанске ратне извјештаје, као и писање водећих италијанских, француских и енглеских листова. Лист није давао своје коментаре и сопствено гледање на рат, као ни на став Француске и Енглеске и Друштва народа на то питање.

Подгорички (титоградски) недјељни лист „Зета“ из броја у број пратио је догађаје везане за етиопско-италијански рат. На уводним странама писао је о разним питањима везаним за изби-

јање и вођење рата. У чланку Значај санкција за међународне трговинске уговоре, Италија је осуђивана као агресор, који насилно заузима туђу територију. Лист је писао да „абисинска авантура открива лице фашистичког насиља“ у том дијелу свијета. У чланку „Против нових злочина фашизма“ отворено је устао у заштиту етиопског народа, као и заштиту италијанског народа од Мусолинијевог фашистичког режима.

Часопис „Нова Европа“ из броја у број је давао анализе догађаја у Европи и италијанске агресије у Африци. Он је писао: „Европа се, без сваке сумње, никада није осећала више расклиманом него што је данас. Никада опрека између задовољних и незадовољних није била опаснија и изразитија. А ипак извесне одлучујуће снаге Европе нису имале мање смисла да осете ову трагичну супротност, која прети стварном катастрофом“ Часопис је замјерао француској дипломатији што није предузела енергичне кораке противу фашистичке агресије. Према његовом писању, у Париз су биле упрте очи свих мирољубивих снага, али он „још увек не осећа проблеме, не поставља их, и не решава уопште“ Часопис је писао да се због тога „највећи део Европе“ налази у „ставу потпуног одцепљења од Париза и од тога дела Европе као појма заједнице“

Већ поменути „Српски књижевни гласник“ је давао политичке анализе ситуације у Европи у току италијанско-етиопског рата. Он је констатовао да је „јавно мњење у свету својим претежним делом“ против „италијанског поступка с Абисинијом“ За француско јавно мњење је констатовао да „под притиском службеним показује расположење за италијанску тезу“. За Њемачку је казао да су „јавно неутрални, а присно за акцију Италије“ За Совјетски Савез је констатовао да је против италијанске политике. На крају је закључио да у свим свјетским јавним гласилима „постоје два мишљења: једно је оно које диктује политика и интереси службени, а друго оно које диктује осећање“ Код „Англо-санксонаца, као и код малих народа, народно расположење је на страни Абисинаца“ За југословенско јавно мњење је оцијенио да је његово расположење „слично“ расположењу свјетског јавног мњења.

Сплитски „Јадрански дневник“ објавио је један чланак који је са симпатијама писао о побједи Италије у Етиопији. У том чланку су осуђивани сви они који нијесу били на страни Италије. Овакво писање оштро је осудило часопис „Нова Европа“

Социјалистичка штампа је била на страни Етиопије. Лист „Радничке новине“ (Београд) са симпатијама је писао о храброј одбрани слободе и независности етиопског народа.

Југословенска комунистичка илегална штампа нарочито је била активна и категорична у одбрани независности Етиопије. Илегални лист „Пролетер“, орган Централног комитета Комунистичке партије Југославије, још од средине 1934. године устао је против фашистичке агресије у Етиопији. Он је позивао на орга-

низовану и појачану „борбу против империјалистичког рата“ У чланку Империјалистички поход талијанског фашизма против Абисиније, оштро је осуђена Мусолинијева политика. И не само то. Лист је упозоравао да „италијанско-абисински рат пријети да изазове свјетски империјалистички рат“ Он је позивао „у борбу за слободу, мир и хљеб“ Исто тако је оцијенио да „Мусолини, након што је заузео Абисинију, покуцао ће јаче на вратима Балкана, а Хитлер да мијења структуру Европе“. У заштиту Етиопије и против рата устали су и други илегални комунистички листови, као „Комунист“ (Србија), „Удар“ (Црна Гора), „Срп и Чехић“ (Хрватска), „Борбени студент“, „Комунистички студентски билтен“ и други.

Комунистичка партија се није ограничила на писање противу рата, већ је организовала и протестне зборове током 1935. и 1936. године широм Југославије. Најмасовнији зборови Народног фронта слободе били су у Крагујевцу, Никшићу и Вирпазару.

Напредни студентски покрет био је тада у сталном бројном и акционом успону. Поред осталог, путем зборована, излета и конференција широко је популарисао и антифашистичку борбу етиопског народа и опасност од фашистичко-нацистичке агресије по мир у Европи и у свијету.

Огромна већина југословенске јавности била је против Мусолинијеве агресије на Етиопију. Осуђивала је фашизам и нацизам као највећу опасност по мир у свијету. Исто тако је захтијевала од великих држава Француске и Енглеске да буду енергичне у обуздавању фашистичке експлозије. Давала је подршку Друштву народа и тражила да оно буде енергичније у очувању мира у свијету.

Јавно мњење је захтијевало да и југословенска влада буде одлучна у борби против Мусолинијеве и Хитлерове освајачке политике и угрожавања свјетског мира.

Иако није могло слободно да изрази свој став (није било слободе штампе и зборована), југословенско јавно мњење је дало значајан допринос свјетском јавном мњењу у борби против фашистичке агресије на Етиопију.

Ј. Р. Бојовић